

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne (kustantajan versio).

Viite:

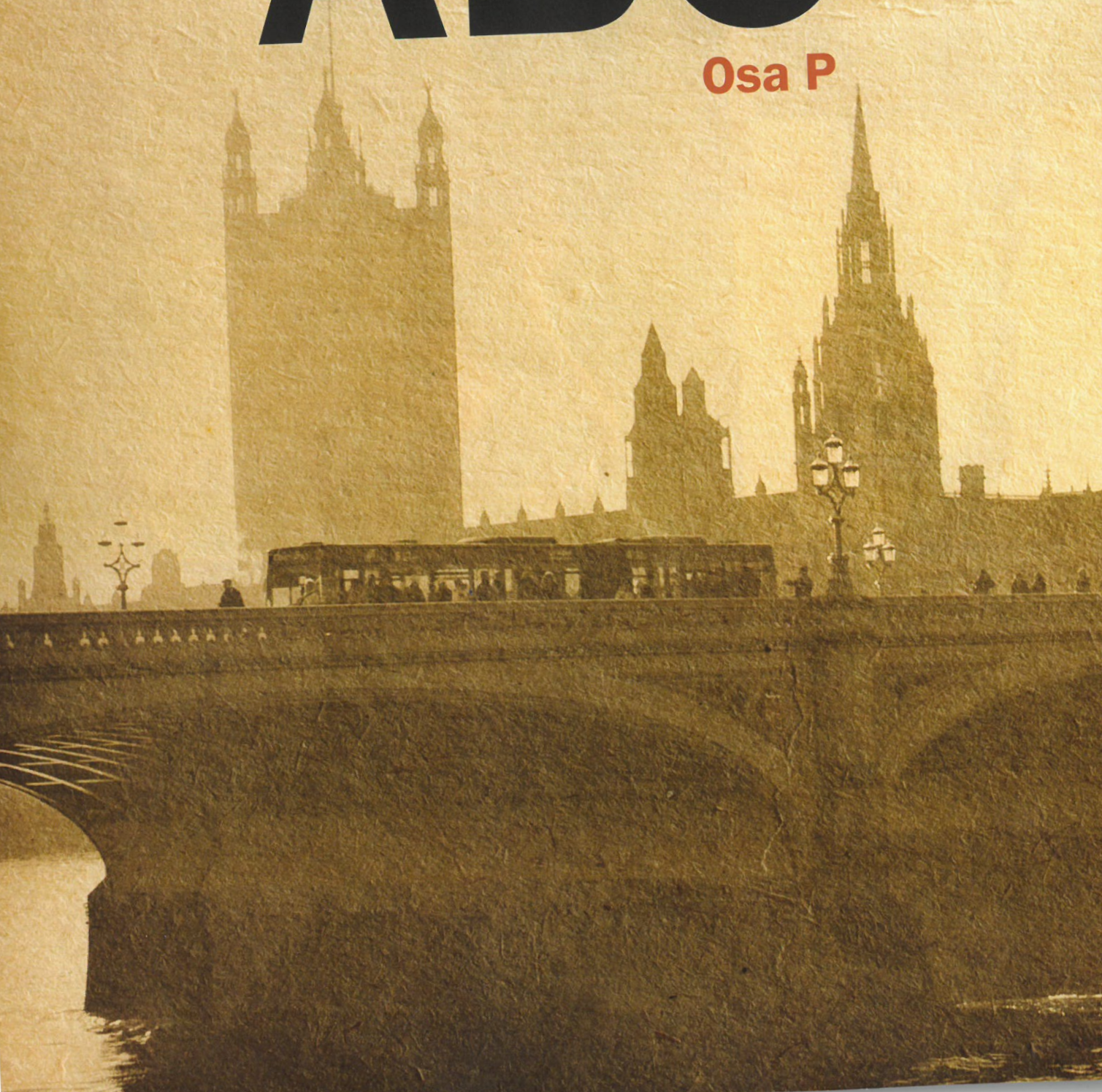
Impola, J. J. (2023). Rahojen keräilyn ABC, osa P: Punta Englannin rahayksikkönä kultakannan alkuun asti. *Keräilyuutiset*, 34(1), 10–16.

Rahojen keräilyn

ABC

Osa P

Punta Englannin rahayksikkönä kultakannan alkuun asti

*Kuva 1. Roomalainen denarius,
Carausius (286 - 293), lyöty Londiniumin
(Lontoo) rahapajassa noin vuonna 289 - 290.
Paino 3,95 grammaa, halkaisija noin 21 - 22 mm.
Arvo noin 6 000 €.*

Englannilla oli 1960-luvun loppuun asti käytössään varsin monimutkainen rahajärjestelmä, jonka juuret ulottuivat antiikin Rooman rahajärjestelmään. Keisari Augustuksen aikana luotiin Rooman valtakuntaan pelkistetyn selkeä standardi, jossa perusrahana toimi noin 3,6 grammaisen hopeinen denarius, joka jakaantui neljään noin 17 grammaisen pronssises-tertiukseen ja sestertius jakaantui neljään pronssias:iin. 25 denariusta (100 sestertiusta tai 400 as:sia) vastasi puolestaan vajaat 8 grammaa painavaa kultaraha aureusta. Kun denari painoi noin 3,6 g ja aureus noin 7,5 g saadaan kullan ja hopean arvosuhteeksi noin 1 : 12.

Roomassa oli käytössä libra -niminen painoyksikkö, joka oli noin 328,9 grammaa ja joka jakaantui 12 unciaan. Roomalaisten Britanniaasta poistumisen jälkeen (vuonna 410) väheni talouden yleisen hiipumisen myötä myös rahan käyttö ja talouselämä taantui melko primitiiviseen vaihtokauppaan ja omavaraiseen maatalouteen.

Kuva 2. Anglosaksien thrymsa-rahvoja. Ylinnä Kentin hallitsija Eadbald'in (616–640) Lontoossa aikavälillä 620 – 635 lyöty thrymsa / shilling. Paino 1,28 g noin 67% kultaa, halkaisija noin 12 mm. Arvo noin 60 000 €. Alinna heikkolaatuisesta kullasta aikavälillä 650 – 675 lyöty thrymsa / shilling. Paino 1,25 g, halkaisija 11,5 mm. Arvo noin 3 000 – 4 000 €.

Myös roomalaisten jättämän valtatyhjiön aiheuttamat sekasorto ja sotiminen erityisesti valloitusalueiden anglosaksien kanssa pahensivat asiaa. Rahanlyönti Britanniassa käytännössä loppui lähes 200 vuodeksi. Vasta kun jonkinlainen vakaus oli palannut ja kauppa ulkomailman, erityisesti frankkien kanssa, päästyä taas jaloilleen syntyi tarve käyttää metallirahaa vaihdon välineenä. Ensimmäiset uudet rahat olivat thrymsa-nimisiä (myös shillingeiksi kutsuttuja) vanhojen rooman hallinnon aikaisten pronssirahojen (joita vielä kiersi rahaliikenteessä) jäljitelmiä, joita tehtiin vaihtelevan laatuisista kultaseoksista.

Myös silloisten Bysantin hallitsijoiden tai ranskalaisten Merovingien kultarahoista tehtiin paikallisia imitaatioita. Pian tämän jälkeen ryhtyivät lukuisat tahot lyömään moninaisia pieniä hopeisia sceatta-sahoja (sana tarkoittaa varallisuutta) arjen pikkurahaksi.

Ranskalaiset frankit ryhtyivät uudistamaan 700-luvun loppupuolella rahanlyöntiään ja aloittivat hyvin ohuelle

Kuva 3. Anglosaksien ajanjaksona 680 – 710 lyöty sceatta. Paino 1,17 g, halkaisija noin 11–12 mm. Arvo noin 250 €.

hopea-aihiolle lyötyjen denier-rahojen (nimitys tulee suoraan vanhasta roomalaisesta denarista) tuotannon 760-luvun lopulla. Aktiivinen kaupankäynti Kaarle Suuren frankkien valtakunnan kanssa sai anglosaksit seuraamaan esimerkkiä ja kopioimaan frankkien valuuttajärjestelmän, jossa 12 denieriä (pennya, d) oli sou (shillinki, s) ja 240 denieriä tai 20 souta vastasi libraa (pound, £).

Kuningas Offa'n (Mercian hallitsija 757 – 796) aikana määriteltiin vuonna 757 niin sanottu Towerin punta (lyhenne £, noin 350 grammaa), joka vastasi 5 400 graania = 12 unssia eli 20 Towerin shillinkiä (lyhenne s) eli 240 hopeapennya (lyhenne d) – eli Offa oli asiassa jopa frankkeja ripeämpi. Towerin puntaa kutsuttiin myös rahanlyöjien punnaksi tai Easterlingin punnaksi, viitaten itäisen Saksan kauppiaisiin tai itäisen Itämeren rannikon kauppiaisiin. Yleisesti kaupankäynnissä käytetty ”mercantile pound” eli kauppapunta vastasi 6 750 graania eli 0,473 kg.

Englannin rahajärjestelmä tunnettiin vuoteen 1969 asti £sd-järjestelmänä. Englannin punta sai täten nimensä. Alun perin 240 penniä (painoltaan 30 graania)

Kuva 4. Kuningas Offan hopeapenny, lyöty noin 779 – 792 Lontoon Towerissa, rahamestari Lulla. Paino 1,28 g, halkaisija noin 17 mm. Arvo yli 10 000 €.

Kuva 5. Kuningas Offan kultadinari-imitaatio, lyöty vuoden 775 jälkeen. Ainoa tunnettu kappale, joka on nykyisin British Museumissa.

Kuva 6. Kuningas Wilhelm I Valloittaja (1066 – 1087), penny ajalta 1066–1068. Paino 1,42 g, halkaisija 19 mm. Arvo noin 2 000 €.

painoi ainakin teoriassa yhden Towerpaunan 925o/oo hopeaa eli sterlinghopeaa. Tästä myös juontuu vielä nykyäänkin Iso-Britannian rahasta käytettävä nimitys pound sterling. Aluksi lyötiin vain hopeapennyjä ja shillingit ja punnat pysyivät vuosisatoja vain laskentayksikköinä. Myöhemmin tuli kaupankäynnin muuttumattomana painoyksikkönä käyttöön 16 unssin Lontoon pound, joka vastasi Hansan pfund -nimistä painoyksikköä.

Hyvin mielenkiintoinen numismaattinen kuriositeetti on kuningas Offan lyötätämä perin ainutlaatuinen kultarahaimitaatio, joka jäljittelee islamilaisen Abbasid-dynastian hallitsijan kalifi al-Mansurin kultadinaaria. Vaikka arabiankielistä kirjoitusta on kopioitu hieman huolimattomasti, on siitä luettavissa, että kopion mallina ollut raha on lyöty islamilaisen ajanlaskun vuonna AH 157 (773–774). Ilmeisesti imitaation kaivertaja ei ole ymmärtänyt arabiankielistä kirjoitusta – teksti OFFA REX (kuningas Offa) on lisätty ylösalaisin arabiankieliseen kirjoitukseen nähden.

Todennäköisesti tämä imitaatoraha on suunniteltu kansainvälisen kaupankäynnin tarpeisiin, islamilaiset kultadinaarit olivat näihin aikoihin Välimeren

alueen kaupankäynnin tärkeimpiä maksuvälineitä – varsinkin kun Euroopan maiden rahanlyönti koostui erilaisista pienistä hopeapenneistä. Offan imitaatio oli niin alkuperäisen kultadinarin kaltainen, että se mitä ilmeisimmin oli käypäinen Etelä-Euroopassa, vaikka hänen oma nimensä ja tittelinsä onkin selvästi näkyvissä.

Seuraava merkittävä muutos rahasäädöksissä tapahtui vuonna 1158, jolloin rahajärjestelmään lisättiin pennyn neljäsosa eli farthing. Tuotantoon tulivat hopeapennyn lisäksi farthingin ja puolen pennyn hopearahat. Samalla penny hopea-arvo ja siten hopeapunta devalvoitiin noin 8% vuonna 757 määriteltä Towerin arvoa pienemmäksi. Hopeapennyn teoreettinen paino siis pieni entisestään noin 1,6 grammasta noin 1,35 grammaan.

Euroopan ja Englannin olojen vakiinnuttua vilkastui myös kaupankäynti, ja tarve pennyä suuremmille rahoille tuli ilmeiseksi. Mielenkiintoinen kokeilu em. Offan imitaatiodinarin lisäksi oli kuningas Henrik III:n noin vuonna 1257 aloittama 20 pence kultarahojen tuotanto. Raha tehtiin pennyn kokoisena, mutta kaksinkertaisen painoisena – eli kullan ja hopean arvosuhteella 1 : 10. Firenzen

tasavallan otettua menestyksekkäästi käyttöön 3,54 grammaisen floriini-kultarahansa vuonna 1252 (tätä rahaa voidaan myös pitää myöhemmin maailmanlaajuisesti kehittyneen dukaattistandardin synnyttäjänä) innostui Henrik III lyötämään oman kultarahansa.

Kuva 7. Kuningas Henrik III (1216 – 1272), 20 pence kultaraha. Raban paino on 2,95 grammaa ja halkaisija 21 mm. Raha myytiin 21. tammikuuta 2021 Heritage-huutokaupassa Dallasissa 720 000 US\$ hintaan. Sama raha oli kaupan 7.–8. tammikuuta 2018 Heritage-huutokaupassa New Yorkissa lähtöhintaan 250 000 US\$ ja se jäi tuolloin myymättä. Aikamoinen muutos arvostuksessa kolmessa vuodessa!

Tämän epäsuosituksi osoittautuneen, mutta kieltämättä varsin kauniin, rahan mestit kaiversi kuninkaan kultaseppä Willian Gloucesteriläinen ja ne lyötiin Towerin rahapajassa, Lontoossa. Rahaa lyötiin ainakin neljällä meistiparilla yhteensä 52 480 kappaletta, mutta sen osoittaututtua lontoolaisten kauppiaitten keskuudessa erittäin epäsuosituksi sen valmistuksesta luovuttiin ja rahat päätyivät sulatukseen. Rahaa tunnetaan nykyään ilmeisesti 7 kappaletta, joista 4 on museokokoelmissa. Vasta 1350 luvulta palasivat kultarahat tuotantoon, ja silloin ne kelpasivat kansalle ja kauppiaille – ja niitä tehtiinkin mitä moninaisimpina arvoina.

Ensimmäinen Englannissa lyöty pennyä suurempi hopearaha oli kuningas Edward I:n (1272 – 1307) aikana käyttöön otettu groat, joka vastasi 4 pennyä. Rahayksikkö groat juontui mannereurooppalaisesta mm. grossukseksi, groscheniksi ja grossoksi kutsutusta denaria suuremmasta hopearahasta. Kantatermi oli sana grossus, joka tarkoitti suurempaa tai paksumpaa. Tuolloiset denarit tai penningit olivat hyvin ohuita puolisen grammaa painaneita usein yksipuolisia brakteatteja, kun taas paksummista aihioista voitiin tehdä kaksipuolisia ja parempilaatuksia rahoja. Ensimmäisen groschenin lyötätti Tyrolin herttua Meinhard II

vuonna 1271 Meranossa. Se painoi 1,45 grammaa vastaten noin neljää pientä penninkiä.

Vuonna 1351 hopeapunta devalvoitiin noin 20 prosentilla, eli sen hopeaarvo laskettiin 323,7 grammasta 258,9 grammaan. Samalla otettiin laajasti kertaa käyttöön pennyä suuremmat rahat, eli 4 pennyä vastaava groat, joka oli vastine mannermaiselle grossukselle sekä ½ groat (2 pence). Samalla aika katsottiin sopivaksi laskea liikkeelle myös koko joukko erilaisia kultarahoja vastaamaan kaupan ja rahaliikenteen kasvaneeseen tarpeeseen suurempi-arvoisista maksuvälineistä.

Vaikka edellinen vajaat 80 vuotta aiemmin aloitettu kultarahakokeilu menikin mönkään olivat ajat muuttuneet niin paljon, että tällä kertaa kultarahat olivat menestys ja niistä tuli keskeinen osa Englannin rahajärjestelmiä.

Vuonna 1351 otettiin käyttöön uusi rahayksikkö noble, joita lyötiin neljänneksen, puolen ja yhden noblen rahoina. Noble vastasi 80 penceä eli se oli punnan kolmasosa. Noble painoi 7,68 grammaa ja se oli hyvää kultaa.

Noble-rahojen tuotantoa jatkettiin aina vuoteen 1529 asti, mutta niiden kultamäärä heikkeni ajan oloon ja lopulta noblessa kultamäärä oli vajennut noin vuonna 1529 Henry VIII:n lyötättämän George-noblen 4,57 grammaan huo-

Kuva 9. Edward III (1327 – 1377), angel. Paino 7,68 g, halkaisija 33 mm. Näyttävä raha, jonka tuotanto alkoi noin vuonna 1351. Arvo noin 6 000 €.

nonnettua noin 833 o/oo kultaa. Noblen "sisaren" eli samanarvoisen (1/3 puntaa) kultarahan angelin lyönti aloitettiin vuonna 1470 tekemällä angelit 5,09 grammaisena hyvästä 958 o/oo kullasta, mutta viimeisten vuonna 1547 lyötyjen noin 5,1 grammaisten angelien kultapitoisuus oli heikennyt noin 833 o/oo tasolle. Vuoden 1351 kultapunta vastasi siis noin 23 grammaa puhdasta kultaa, ja vuonna 1547 enää vain vajaata 13 grammaa.

1350-luvulta lähtien tuotettiin Englannissa kultarahoja erittäin monipuolisesti (taulukko alapuolella):

Kuva 8. Kuningas Edward I (1272 – 1307), groat eli 4 pence ajalta 1279 – 1307. Paino 5,7 g ja halkaisija 27 mm. Arvo noin 2 500 €.

Raha	Arvot	Ajanjakso	Arvo puntina
Noble	1 noble ½ noble, ¼ noble	(1351 – 1529)	80 pence = 1/3 pound
Ryal	1 ryal, ½ ryal, ¼ ryal	(1466 – 1470)	120 pence = ½ pound
Angel	1 angel, ½ angel, ¼ angel	(1470 – 1547)	80 pence = 1/3 pound
Sovereign	1 sovereign, ½ sovereign	(1492 – 1604)	240 pence = 1 pound
Crown	2 crown, crown, ½ crown	(1544 – 1667)	60 pence = ¼ pound
Noble	1 noble	(1544 – 1547)	96 pence = 2/5 pound
Angel	1 angel, ½ angel	(1544 – 1547)	96 pence = 2/5 pound
Angel	1 angel ½ angel, ¼ angel	(1553 – 1643)	120 pence = ½ pound
Ryal	ryal / spur-ryal	(1553 – 1625)	15 shillings = ¾ pound
Rose-ryal	rose-ryal	(1604 – 1625)	30 shilling = 1½ pounds
Pound	1 pound, ½ pound	(1560 – 1595)	
Angel	½ angel	(1612 – 1619)	½ angel = 132 pence = 11/20 pound
Laurel	1 laurel, ½ laurel	(1619 – 1624)	XX shillings = 1 pound
Unite	3 unite, unite, ½ unite	(1604 – 1662)	20 shillings = 1 pound
50 shillings		(1656)	2½ pounds
Guinea	5, 2, 1 ja ½ guineaa	(1664 – 1694)	20 shillings = 1 pound
Guinea	5, 2, 1 ja ½ guineaa	(1695 – 1707)	21½ shillings = 1 pound 1½ sh.

Kuva 10. Henry VI (1484 – 1509), sovereign. Paino 15,27 g, halkaisija 41 mm. Englannin ensimmäinen täyden punnan arvoinen raha, jonka tuotanto alkoi noin vuonna 1492. Haluttu keräilykobie, jonka hintataso on vaihdellut 150 000 – 400 000 € välillä, kuvan raha kalliimmasta päästä.

Ensimmäinen täyden punnan arvoinen kultaraha oli sovereign, jonka lyönti alkoi vuonna 1492. Raha on ajalleen tyyppillisesti hyvin näyttävä, mikä on Englannin kaltaisen kansainväliseltä merkitykseltään kasvavan valtion päärahan tapauksessa hyvin ymmärrettävää.

1500-luvun alusta lähtien laskettiin liikkeelle shillingin (12 pence) aluksi epäsuosituttuja hopearahoja, jotka aluksi painoivat peräti 9,3 grammaa, mutta

kevenivät sitten alle 3,5 grammaiseksi. Kuningas Henrik VIII:n (1509 – 1547) aikana alkanut (pääsyynä Henrik VIII:n holtiton ja pröystäilevä rahan käyttö) ja hänen seuraajansa Edward VI:n (1547 – 1553) aikana jatkunut hopea- ja osin jopa kultarahojen pitoisuuksien roima heikentäminen johti siihen, että vuoden 1551 lokakuussa oli pakko stabiloida rahojen metallipitoisuudet.

Esimerkiksi hopearahoissa käytetty

hopea oli huonontunut tasolle 250 o/oo. Vanhoihin hopean 925 o/oo ja kullan 916 o/oo pitoisuuksiin palattiin ja punnan heikennyttä hopea-arvoa tarkastettiin, ja uudeksi arvoksi tuli 115,1 grammaa. Hopeapunnan paino oli siis keventynyt kolmanteen osaansa alkuperäisestä. Rahan arvon vakiinnuttua otettiin käyttöön Englannin siihen asti suurin hopearaha eli 5 shillingin arvoinen crown.

Kultarahojen tullessa alati suuremmiksi vuonna 1604 aloitettiin 1½ punnan arvoisten rose-ryalien lyönti ja vuonna 1642 alkoi peräti kolmen punnan arvoisten triple-unite rahojen lyönti. Samana vuonna tulivat tuotantoon Oxfordin ja osin Schrewsburyyn rahapajoissa lyödyt massiiviset 10 ja 20 shillingin eli ½ ja 1 punnan hopearahat.

Tämän artikkelin tarkasteluajanjaksona eli vuosien 757 – 1695 koki Englannin rahajärjestelmä melkoisia muutoksia, kriisejä ja häiriöitä, jotka johtivat lopulta siihen, että Englanti sitoi ensimmäisenä maana maailmassa valuuttansa kultakantaan vuonna 1695.

Sterling-punnan eli rahapunnan hopea- ja kulta-arvo kuitenkin laski ajan oloon seuraavasti (taulukko sivun alareunassa).

Vuosi	£1 g hopeaa	£1 g kultaa	Kullan ja hopean suhde
757	349,9		
1158	323,7		1257 1 : 10
1351	258,9	noin 23	1 : 11
1412	215,8	noin 21	1 : 10
1464	172,6	noin 17	1 : 10
1551	115,1	noin 11	1 : 10,5
1601	111,4	epävakaa	1642 1 : 13
1695	111,4	7,32	15,22
1816	111,4	7,32238	15,21

Kuva 11. Edward VI (1547–53), vasemmalla kultainen viiden shillingin crown ajalta 1551 – 1553, paino 2,33 g 916 o/oo kultaa, halkaisija 23 mm. Arvo noin 3 000 €. Oikealla hopeinen viiden shillingin crown vuodelta 1551, paino 30,83 g 929 o/oo hopeaa, halkaisija noin 39 mm. Tämä raha on Englannin ensimmäinen hopeinen crown ja myös ensimmäinen englantilainen raha, jossa on vuosiluku ns. arabialaisin numeroin. Arvo tälläkin noin 3 000 €. Kuriositeettina mainittakoon rahojen kullan ja hopean arvosuhde, joka on noin 1 : 13,5.

Kuva 12. Charles I (1625 - 1649), vasemmalla kultainen kolmen punnan triple unite vuodelta 1642, paino 26,96 g 916 o/oo kultaa, halkaisija 46 mm. Lyöty Oxfordin rahapajassa. Arvo noin 75 000 €. Oikealla hopeinen 20 shillingin hopeapunta vuodelta 1642, paino noin 120 g 925 o/oo hopeaa, halkaisija noin 52 mm. Tämä raha on Englannin suurin hopeinen käyttöraha. Lyöty Oxfordin rahapajassa. Arvo noin 7 000 €. Kuriositeettina mainittakoon rahojen kullan ja hopean arvosuhde, joka on noin 1 : 13,3.

Englannin rahanlyönnin huipentuma voi pitää 5 guinean kultarahaa, joka otettiin käyttöön vuonna 1668. 1 guinean rahan lyönti alkoi jo vuonna 1664 ja kaiken kaikkiaan guineoita tehtiin ½, 1, 2 ja 5 guinean kokoisina. Nimitys guinea tuli siitä, että rahojen valmistamiseen tarvittu kulta tuotiin suurelta osin Afrikan länsi-

rannikon tuolloiselta Guinean alueelta, joka ulottui rannikon myötäisesti nykyisestä Sierra Leonesta itään aina nykyisen Nigerian länsiosiin asti.

Alun perin guinea oli noin vuoteen 1694 asti arvostettu 20 hopeashillingin punnan arvoon. Ongelmaksi muodostui hopean hinnan epävakaus ja ankarakin

heittely, mikä sai guinean arvon kohoamaan pahimmillaan yli 25 hopeashillingiin, ja jopa liki 30 shillingin noteerauksia tapahtui keinottelun kuumetessa.

Tilanne kävi kestäättömäksi, koska Englanti oli yhä hopeakannassa. Guinea jouduttiinkin revalvoimaan, ja guinean uudeksi hopea-arvoksi tuli vuoden 1695 paikkeilla 21,5 shillinkiä vanhan 20 sijaan. Näin suurin kultaraha, eli 5 guinean raha, oli uudelta arvoltaan 107,5 shillinkiä, eli 7,5% enemmän kuin aiemmin. Tilanne saatiin rauhoittumaan vasta kun Englanti virallisesti siirtyi kultakantaan maailman ensimmäisenä maana vuoden 1695 toukokuussa. Näin kultaguineoista tuli maan päärahaa ja ongelmallisista hopearahoista tuli vaihtorahaa.

Vuonna 1696 alkoi suuri rahakannan uusimishanke, jolla kerättiin pois suuret määrät vanhempia, osin huonolaatuisia ja ahkerasti väärennettyjä käsin lyötyjä hopearahoja ja korvattiin ne laadukkailla ja konelyödyillä uusilla rahoilla.

Kuva 13. Charles II (1660 - 1685), kultainen viiden guinean raha vuodelta 1668, paino 41,94 g 916 o/oo kultaa, halkaisija 37 mm. Lyöty Lontoon rahapajassa. Arvo noin 8 000 €.

Jorma J. Imppola, SeAMK